

Л

**ЬВІВСЬКІ
НУМІЗМАТИЧНІ
ЗАПИСКИ**

**ч. 6-7
2009-2010**

Ростислав Саввов (м. Хмельницький)

Знахідка монети королівства Лангобардія в Україні

Восени 2011 р. стало відомо про знахідку в Чигиринському районі Черкаської області невеликої золотої монети. За словами особи, що виявила знахідку, монету вагою 1,07г та діаметром 1,9 см було знайдено на орному полі без будь-якого супроводу іншим археологічним чи нумізматичним матеріалом. З одного її боку, в центрі поля монети зображено патріарший хрест з крапками, який оточує з притаманною ранньому середньовіччю графікою напис латиною: +DNDESID.ERIVSR. З іншого боку в центрі монети зображено шестипроменеву зірку в обідку з пелетами (оливками) між променями, яку теж оточує напис з лігатурами (LA) та (PL): +FL`A`PLACENTIA G. Зовні написи монети оточені суцільними обідками з характерними широкими полями.

Усі ознаки монети – тип, метал, вага, легенди вказують, що знайдена монета є тремісом (тріенсом) – третиною візантійського соліду, і була карбована в часи правління короля Дезидерія (756 – 774) у королівстві лангобардів (Ломбардії), яке існувало в VI – VIII ст. на півночі сучасної Італії. Королівство Лангобардія виникло у другій половині VI ст. після вторгнення в Італію давньогерманського племені лангобардів (довгобородих). Розгромивши державу остrogотів, вони утвердилися у північних та деяких центральних регіонах Італії. Свою монету, за зразком візантійської, лангобардці почали карбувати ще з VII ст. Треміси були у ті часи основними монетами грошового обігу в італійських володіннях Візантії, а також у варварських державах, що утворилися на руїнах Римської Імперії в Італії. Спочатку середня вага тремісів при високій пробі металу складала приблизно 1,5г, що відповідало візантійському соліду, але з часом у середині VIII ст. при лангобардських королях Айстульфї та Дезидерії їхня вага впала до 1,1 г.²

Тріенс останнього короля Лангобар-

дії Дезидерія отримав у нумізматичі назву «зірковий» за зображення на монеті зірки. Ці монети карбували в 70-ті роки VIII ст. у щонайменше чотирнадцяти містах північної Італії, які підпали під владу лангобардів. Назва міста вказується в легенді монет.

Легенди знайденої монети читаються наступним чином:

+D(ominvs) N(oster) DESIDERIVS R(ex)

- Наш Пан Дезидерій Король

+FLA(via) PLACENTIA G(lorioso) - Королівська П'яченца Славна

«PLACENTIA» у написі монети це назва в античні часи міста П'яченца (Piacenza), розташованого поблизу Мілана у північній Італії.

Треміси Дезидерія достатньо рідкісні монети. Загалом на 2007 р. було відомо 140 екземплярів зіркових тремісів, що дійшли до нашого часу, у більшості своїй карбуван-

Монета-знахідка. Золото, вага 1,07г, середній діаметр 1,9см, співвідношення осей 180°.

Треміс Дезидерія, карбований в місті Вірчелі. AV; 0,93г; 1,90-1,86см; 150°. Аукціон NEGRINI 2005, № 1118

ня міст Луки, Мілана, Павії та Серпію. Тремисів, карбованих у П'яченці, до цього часу було відомо лише три екземпляра. Усі вони зберігаються в музейних колекціях – Британському музеї, Кембриджі, музеї міста Туріна (Sopr. Arch.).⁴ Оскільки зображення зіркового треміса Дезидерія з П'яченці автору знайти не вдалося, наводимо зображення треміса, карбованого у місті Вірчелі, який був виставлений на продаж у 2005 р.

Найбільш цікавим у цій знахідці з VIII ст. є те, яким чином монета Дезидерія потрапила на терени України. Зауважимо, що усі попередні знахідки цих тремісів мають походження з Північної Італії та суміжних з нею областей. Можливе пояснення цьому, на думку автора, криється в історичних подіях навколо Лангобардії кінця VIII – початку IX ст. В 773 р. Карл Великий (768 – 814), король могутньої держави франків розпочав війну проти Лангобардії. До неї, як вважають, призвели інтриги Дезидерія з метою усунення Карла від влади. В 774 р. Карл захопив усю Лангобардію, та відправив Дезидерія в монастир, і між іншим, продовжив карбування зіркових тремісів, але вже від власного імені. Завоювавши Лангобардію Карл Великий не зупинився і продовжив

свій похід на схід. В 791 р. він вступив у війну з іншим потужним державним утворенням того часу – Аварським каганатом, який тримав під своєю владою усе Середнє Подунав'є. За декілька років Каусе Середнє Подунав'я. За декілька років Карл і його воєначальники розбили аварів та знищили їхню державу. Бойові дії проходили в Паннонії та Карантанії (сучасна територія Словенії та Південної Австрії), яка межувала з Лангобардією. На той час Карантанія вже була нещодавно заселена слов'янами з карпатського регіону, васалами аварів.⁵ Можливо, що якась її частина, шукаючи порятунку від воєнних поразок повернулась на батьківщину і таким чином треміс Дезидерія міг потрапити на територію України.

1 Павел Диакон. История лангобардов = Historia Langobardorum. Москва, Азбука-классика, 2008. - 320 с.

2 Philip Grierson, Mark Blackburn. Medieval European Coinage: Volume 1, The Early Middle Ages (5th-10th Centuries). Cambridge University Press, 2007. P. 55-57.

3 C. Alippi, Y. Muhlemann. A new discovery from the 1904 Ilanz cache: alternatives to the six-ray star in Desiderius's tremisses // Schweizer Munzblätter, March 2007.

4 E. A. Arslan. Il tremisse "stellato" di Desiderio per Brescia. La moneta tra Longobardi e Carolingi. Brescia, 2001. P.19; R. Pardi. Monete Flavie Longobarde. Emissioni monetali e città longobarde nel secolo VIII. Roma, 2003. P. 63.

5 Історія західних і південних слов'ян. Під ред. В. І. Ярового. Київ, «Либідь» 2001. С. 40-43.

Від редакції

Ще про одну цікаву знахідку середньовічних монет на землях України

На Волині у с.Жидичин біля Луцька знайдено срібного гелера м. Рацібор, карбованого князем Іоанном II (1380/2-1424).

Вага гелера 0,25 г, діаметр 13 мм. Подібну монету, до речі дуже рідкісну, описав відомий польський вчений-нумізмат проф. Борис Пашкевич у своїй книзі "Pieniądz górnośląski w średniowieczu" (Lublin-2000) під № 58b, проте знахідка біля Луцька відрізняється інакшою легендою.

У книзі Б.Пашкевича легенда така : навкругпіворланааверсі:+MONETAŚDVCIS, а навкруг щита на реверсі : +DE:RATnB (літера B обернена).

Натомість знахідка є новим неописаним варіантом з легендою на аверсі : [MOnE] TA:DnVI, а на реверсі +DE:nAT\\\\

За літописними даними у селі Жидичин був старовинний монастир ще з кня-

жих часів XII ст., до якого приїздив на прощу Данило Галицький. У 1507 р. Сигізмунд передав Жидиченський монастир під патронат Костянтина Острозького, поборника православ'я, гетьмана великого литовського князівства, відомого своїми звитяжними перемогами, зокрема у 1514 р. на р.Орша над вдвічі чисельнішою московською армією. Крім титулу гетьмана, за свої вмілі дії як полководця, Костянтин Острозький був призначений каштеляном Віленського замку й Тракайським воєводою – посадами, які до того займали виключно католики.